

แนวทางการพัฒนาวิद्यุชุมชนเพื่อตอบสนองความต้องการ ของชุมชนจังหวัดนครราชสีมา

วีรพงษ์ พลนิกรกิจ
นิภากร กำจรเมฆกุล

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ (1) ศึกษาสถานภาพของวิद्यุชุมชนจังหวัดนครราชสีมา ซึ่งได้แก่พัฒนาการ บทบาท สภาพปัญหา งบประมาณ และสื่อคู่แข่ง (2) ศึกษาโครงสร้างการดำเนินงานของวิद्यุชุมชน และปัจจัยที่ก่อให้เกิดโครงสร้างดังกล่าว (3) ศึกษารูปแบบ เนื้อหารายการของวิद्यุชุมชนเพื่อตอบคำถามเรื่องบทบาทหน้าที่ของวิद्यุชุมชน (4) ศึกษาการใช้ ความพึงพอใจ ความต้องการ และความคาดหวังของชุมชนจังหวัดนครราชสีมา และ (5) เพื่อแสวงหาวิธีการดำเนินงานที่ดีของวิद्यุชุมชนจังหวัดนครราชสีมา รวมทั้งปัจจัยที่จะทำให้วิद्यุชุมชนเป็นกลไกหนึ่งในการสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน โดยเป็นการศึกษาเฉพาะในช่วงระยะเวลาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2541 จนถึงปี พ.ศ. 2544 ซึ่งเป็นช่วงแรกเริ่มของการดำเนินงานวิद्यุชุมชนนำร่องของจังหวัดนครราชสีมา

วีรพงษ์ พลนิกรกิจ (นศ.ม., จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2541) ปัจจุบันเป็นอาจารย์ประจำสำนักวิชาเทคโนโลยีสังคม มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีสุรนารี และ นิภากร กำจรเมฆกุล (นศ.ม., จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2540) ปัจจุบันเป็นอาจารย์ประจำคณะนิเทศศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษมบัณฑิต

บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของงานวิจัยเรื่อง “แนวทางการพัฒนาวิद्यุชุมชนเพื่อตอบสนองความต้องการของชุมชน จ.นครราชสีมา และ จ.บุรีรัมย์” สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.), 2545

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยแบบมีส่วนร่วม (Participatory Research) และใช้วิธีวิจัยที่อิงหลากหลายวิธี (Multi-methods) ได้แก่ การสังเกตภาคสนาม (Field Observation) โดยการเข้าร่วมกิจกรรม และการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth Interview) กับผู้ให้ข้อมูลหลัก วิธีการวิจัยเชิงสำรวจชุมชนผู้รับฟังการวิเคราะห์เนื้อหาการวิจัยชุมชนจังหวัดนครราชสีมา และวิธีการวิจัยเชิงปฏิบัติการ เพื่อศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับวิธีการดำเนินงานของวิทยุชุมชนจังหวัดนครราชสีมาที่ดี

ผลการวิจัยพบว่า วิทยุชุมชนจังหวัดนครราชสีมา มีสถานภาพเป็นวิทยุชุมชนระดับรายการ และดำเนินการในลักษณะสื่อเพื่อสาธารณะ ที่เริ่มต้นจากนโยบายรัฐ และดำเนินงานภายใต้หน่วยงานรัฐ คือ กรมประชาสัมพันธ์ โดยมีชุมชนส่วนน้อยเท่านั้นที่ได้เข้ามามีส่วนร่วมในฐานะผู้ร่วมผลิตรายการ และผู้วางแผน และกำหนดนโยบาย

จากโครงสร้าง และการดำเนินงานดังกล่าว ทำให้วิทยุชุมชนให้ความสำคัญกับการนำเสนอรูปแบบรายการ นิตยสารทางอากาศ และเนื้อหาที่เป็นข้อมูลข่าวสาร และความเป็นจริงที่เป็นเนื้อหาเกี่ยวกับสังคม และเนื้อหาภายในชุมชนมากที่สุด และมีบทบาทหลัก คือ การเป็นเครื่องมือถ่ายทอดข่าวสารของหน่วยงานท้องถิ่น โดยเฉพาะหน่วยงานภาครัฐและรัฐวิสาหกิจ (State Apparatus) และมีบทบาทที่เป็นการสื่อสารจากบนลงล่าง (Top-down) มากที่สุด

นอกจากนี้ปัจจัยทางด้านวัฒนธรรม และสังคมที่มีความหลากหลาย รวมทั้งปัจจัยทางการเมืองของจังหวัดนครราชสีมา มีผลต่อการดำเนินงานของวิทยุชุมชน ด้านสื่อคู่แข่ง วิทยุโทรทัศน์ ถือว่าเป็นสื่อคู่แข่งสำคัญของวิทยุชุมชน

ผลจากการสำรวจชุมชนจังหวัดนครราชสีมาพบว่า ส่วนใหญ่ผู้ฟังไม่รู้จักวิทยุชุมชน สำหรับกลุ่มที่รู้จัก และฟังส่วนใหญ่เห็นว่าวิทยุชุมชนให้ประโยชน์พอสมควร ฟังพอใจมากในเนื้อหา ต้องการให้มีรูปแบบรายการที่มีความเป็นกันเองและให้มีเนื้อหาเกี่ยวกับข่าวท้องถิ่น

รวมทั้งคาดหวังในระดับมากที่วิทยุชุมชนจะเป็นสื่อที่ช่วยเหลือได้เวลามีปัญหา และคาดหวังระดับน้อยต่อการเข้าไปมีส่วนร่วมเพื่อเป็นเจ้าของคลื่นความถี่วิทยุหรือขอจัดตั้งสถานีวิทยุกระจายเสียงของชุมชนเอง

สำหรับข้อเสนอแนะเพื่อการปรับปรุงวิธีการดำเนินงานที่ดีของวิทยุชุมชนจังหวัดนครราชสีมา คือ ควรปรับโครงสร้างบุคคลโดยเพิ่มสัดส่วนของภาคประชาชนให้มากยิ่งขึ้น ให้อิสระในการบริหารจัดการ ปรับบทบาทการดูแลของเจ้าหน้าที่สถานีฯ และกำหนดบทบาทหน้าที่จากโครงสร้างการทำงานให้ชัดเจน ฯลฯ

ปัจจัยที่ทำให้วิทยุชุมชนเป็นกลไกหนึ่งในการสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน อาทิ วิทยุชุมชนต้องเป็นสื่อกลางในการเรียนรู้ และวิทยุชุมชนต้องเป็นเครื่องมือในการสร้างระบบเครือข่ายชุมชน และต้องมีงบประมาณสนับสนุนวิทยุชุมชนอย่างเพียงพอ ฯลฯ

บทนำ

แม้ว่าวิทยุกระจายเสียงจะสามารถแพร่กระจายข่าวสาร สู่ประชาชนได้อย่างทั่วถึงแต่ไม่ได้หมายความว่า คุณประโยชน์ที่แท้จริงที่มีต่อผู้ฟังจะมีมากตามไปด้วย ซึ่งเหตุผลหนึ่งอาจเป็นเพราะเนื้อหาและรูปแบบการนำเสนอของรายการวิทยุไม่เป็นที่ตอบสนองความต้องการที่แท้จริงของผู้ฟัง ซึ่งในปัจจุบันจะพบว่าเรื่องของธุรกิจจะเข้ามามีบทบาทต่อการกำหนดรูปแบบ เนื้อหา และการนำเสนอของรายการวิทยุอย่างมาก จึงทำให้สื่อวิทยุในปัจจุบันคำนึงถึงเรื่องของผลประโยชน์มากกว่าที่จะคำนึงถึงความต้องการที่แท้จริงของผู้ฟัง (อุษา จันทร-ประภาศ, 2535) รวมทั้งปัจจัยทางเศรษฐกิจและการเมืองก็มีส่วนในการกำหนดรูปแบบ และเนื้อหา รายการวิทยุทั้งในอดีตและปัจจุบัน (อุบลวรรณ ปิติพัฒนา โฆษิต และคณะ, 2542)

อย่างไรก็ตามได้เกิดแนวความคิดในการถ่ายทอดข่าวสารที่สนองตอบต่อผู้รับอย่างแท้จริงโดยเกิดขึ้นในรูปแบบของการจัดรายการวิทยุกระจายเสียงรูปแบบหนึ่งที่เรียกว่า “วิทยุกระจายเสียงชุมชน (Community Radio)” โดยในปี พ.ศ. 2535 สุรินทร์ แปลงประสพโชค

ได้ทดลองจัดทำรายการวิทยุชุมชนขึ้นที่สถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย (สวท.) ระบบ เอฟ. เอ็ม. จังหวัดจันทบุรี การวิจัยทดลองครั้งนี้ได้ยึดกรอบแนวคิดของวิทยุชุมชนตามหลักการ Democratic Media และ Participatory Communication คือให้ประชาชนเข้าถึงสื่อได้ง่าย ช่วยกันคิดวางแผนกำหนดเนื้อหาการผลิตรายการร่วมกัน และเป็นเจ้าของหรือมีอำนาจการตัดสินใจในการบริหารรายการด้วยตนเอง โดยมีนายสถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย จังหวัดจันทบุรีเป็นที่ปรึกษาให้คำแนะนำในด้านการจัดรายการ ซึ่งผลการทดลองพบว่าได้รับผลดีเป็นที่สนใจแก่ประชาชนในท้องถิ่นเป็นอย่างยิ่ง (จุมพล รอดคำดี, 2542)

กล่าวได้ว่า “วิทยุชุมชน” ถือเป็น การปฏิรูปสื่อมวลชนเพื่อสังคมและชุมชนอีกรูปแบบหนึ่งที่สอดคล้องกับรัฐธรรมนูญฉบับปัจจุบันที่มีเจตนาให้การจัดสรรคลื่นความถี่วิทยุและการดำเนินงานวิทยุและโทรทัศน์ของชุมชนและเอกชนมีลักษณะเป็นสื่อที่เป็นประชาธิปไตย (Democratic Media) คือ เพื่อประชาชน โดยประชาชน และของประชาชน และได้มีการขานรับบทบัญญัติในรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2540 มาตรา 40 ของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการกระจายเสียงในสื่อวิทยุ โดยกรมประชาสัมพันธ์ได้ริเริ่มโครงการนำร่องวิทยุชุมชนกับคน อปม. (อาสาสมัครประชาสัมพันธ์ประจำหมู่บ้าน) โดยสำนักนโยบายและแผนการประชาสัมพันธ์ร่วมกับสำนักประชาสัมพันธ์ เขต 1 - 8 จัดวางโครงการและประชุมเผยแพร่แนวความคิด ทั้งนี้ได้ดำเนินการส่งกระจายเสียง ตั้งแต่วันที่ 1 ตุลาคม พ.ศ. 2541 เป็นต้นมาสถานีละ 1 ชั่วโมงต่อวัน (สุรินทร์ แปลงประสพโชค, 2542)

สถานีวิทยุฯ แห่งประเทศไทยจังหวัดนครราชสีมา เป็นสถานีวิทยุฯ ที่มีการดำเนินงานวิทยุชุมชนภายใต้โครงการนำร่องวิทยุชุมชนดังกล่าว ซึ่งเป็นที่คาดหวังว่าเมื่อชุมชนในจังหวัดนครราชสีมาได้เข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงานวิทยุชุมชน การมีส่วนร่วมของคนในชุมชน และการดำเนินงานวิทยุชุมชนดังกล่าว ได้สนองตอบต่อความต้องการของคนในชุมชนอย่างแท้จริง

หรือไม่ อย่างไร และมีปัจจัยอะไรบ้างที่เป็นตัวกำหนดให้เกิดปรากฏการณ์หรือสภาพการณ์ของวิทยุชุมชนในจังหวัดนครราชสีมาเช่นนั้น

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

จากความเป็นมาดังกล่าว ได้นำมาสู่วัตถุประสงค์ของการวิจัยดังนี้

- (1) ศึกษาสภาพภาพของวิทยุชุมชนจังหวัดนครราชสีมา ซึ่งได้แก่พัฒนาการ บทบาทสภาพปัญหา งบประมาณ และสื่อคู่แข่ง
- (2) ศึกษาโครงสร้างการดำเนินงานของวิทยุชุมชนและปัจจัยที่ก่อให้เกิดโครงสร้างดังกล่าว
- (3) ศึกษารูปแบบ เนื้อหารายการของวิทยุชุมชนเพื่อตอบคำถามเรื่องบทบาทหน้าที่ของวิทยุชุมชน
- (4) ศึกษาการใช้ ความพึงพอใจ ความต้องการ และความคาดหวังของชุมชนจังหวัดนครราชสีมา
- (5) เพื่อแสวงหาวิธีการดำเนินงานที่ดีของวิทยุชุมชนจังหวัดนครราชสีมา รวมทั้งปัจจัยที่จะทำให้วิทยุชุมชนเป็นกลไกหนึ่งในการสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน

ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้มุ่งศึกษาเฉพาะสถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย จังหวัดนครราชสีมาที่ดำเนินรายการในรูปแบบวิทยุชุมชน ระหว่างวันที่ 1 มีนาคม ถึงวันที่ 31 พฤศจิกายน พ.ศ. 2544 ส่วนการศึกษาลักษณะของรูปแบบและเนื้อหารายการวิทยุชุมชน ทำการศึกษาจากเทปบันทึกรายการวิทยุชุมชนตั้งแต่ปี 2541 ทุกช่วงเวลา而出อากาศ ถึงเดือน พฤษภาคม พ.ศ. 2544 และสำหรับการศึกษาผู้รับสารที่เป็นผู้ฟังรายการวิทยุชุมชน ซึ่งเป็นการศึกษาถึงการ ใช้ ความพึงพอใจ ความต้องการและความคาดหวังของผู้รับสารที่มีต่อวิทยุชุมชน เป็นการศึกษาในช่วงระหว่างวันที่ 1 กรกฎาคม ถึงวันที่ 31 สิงหาคม พ.ศ. 2544

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง แนวทางการพัฒนาวิทยุชุมชนเพื่อตอบสนองความต้องการของชุมชนจังหวัดนครราชสีมาเป็นการวิจัยแบบมีส่วนร่วม (Participatory Research) ที่ทีมวิจัยซึ่งประกอบด้วยตัวแทนของกลุ่มต่างๆ จำนวน 4 กลุ่ม ได้แก่ ภาครัฐ ภาคประชาชน ภาคองค์กรพัฒนาเอกชน (NGOs) และนักวิชาการ ที่ได้เข้าไปมีส่วนร่วมในการทำวิจัย โดยเฉพาะในกระบวนการเก็บรวบรวมข้อมูล และเป็นการวิจัยที่อิงหลากหลายวิธี (Multi-Methods) ได้แก่ การสังเกตภาคสนาม (Field Observation) การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth Interview) การวิจัยเชิงสำรวจ (Survey Research) การวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) การวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) และการวิเคราะห์เอกสาร

3.1 การสังเกตภาคสนาม (Field Observation) ทีมวิจัยโดยเฉพาะส่วนของนักวิชาการนั้นได้ร่วมเป็นคณะทำงานวิทยุชุมชน และร่วมสังเกตภาคสนาม โดยเข้าร่วมการประชุมคณะอนุกรรมการฯ และคณะทำงานฯ เข้าร่วมกิจกรรมวิทยุชุมชนสัญจร รวมถึงกิจกรรมอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับวิทยุชุมชน

3.2 การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth Interview) ผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informants) ได้แก่ คณะอนุกรรมการฯ และคณะทำงานฯ และคณะกรรมการบริหารและคณะทำงานรายการเสียงชุมชน โดยใช้เทปบันทึกเสียงเป็นเครื่องมือในการเก็บข้อมูลระหว่างเดือนมีนาคม ถึงเดือนธันวาคม พ.ศ. 2544

3.3 การวิเคราะห์เอกสาร (Documents) ได้แก่ รายงานการประชุม บันทึกข้อความ เอกสารคำสั่ง และเอกสารอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับวิทยุชุมชนจังหวัดนครราชสีมา

3.4 การวิจัยเชิงสำรวจ (Survey Research) แบบวัดครั้งเดียว (One-shot Descriptive Study) กลุ่มผู้ฟัง เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูลคือ แบบสอบถาม (Questionnaire) ที่ประกอบด้วยคำถามชนิดปลายปิด (Close-ended Questionnaire) และ

คำถามปลายเปิด (Open-ended Questionnaire) การเก็บรวบรวมข้อมูล ทีมวิจัยใช้เวลาในระหว่างวันที่ 1 กรกฎาคม ถึงวันที่ 31 สิงหาคม พ.ศ. 2544 โดยลงพื้นที่เพื่อแจกแบบสอบถามกับชุมชนในจังหวัดนครราชสีมาที่อยู่ในพื้นที่ครอบคลุมการส่งสัญญาณกระจายเสียงของสถานีวิทยุฯ แห่งประเทศไทย จำนวน 9 อำเภอ (Systematic Sampling) 72 หมู่บ้าน โดยการกำหนดโควตา โดยกำหนดจำนวนครัวเรือนหมู่บ้านละ 5 ครัวเรือน รวมจำนวนทั้งสิ้น 442 คน

3.5 การวิเคราะห์เนื้อหาจากเทปบันทึกรายการวิทยุชุมชนตามผังรายการ (Layout) ของสถานีวิทยุฯ แห่งประเทศไทย จังหวัดนครราชสีมา ระบบ เอฟ.เอ็ม 105.25 MHz จำนวน 2 รายการ ได้แก่ รายการวิทยุชุมชนของคนโคราช และรายการเสียงชุมชนที่ออกอากาศระหว่างวันที่ 15 มีนาคม ถึงวันที่ 15 พฤษภาคม พ.ศ. 2544

3.6 วิธีการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) กล่าวคือทีมวิจัยได้จัดประชุมเชิงปฏิบัติการเพื่อตอบคำถามเรื่องการแสวงหาแนวทางการดำเนินงานที่ดีของวิทยุชุมชน จำนวน 2 ครั้ง ณ ชุมชนบ้านหนองโสน อำเภอเมือง ในวันศุกร์ที่ 22 มิถุนายน 2544 จำนวน 100-150 คน และ ณ ศาลาวัดบ้านโตนด-พูนผล ตำบลพันดุง อำเภอขามทะเลสอ ในวันพฤหัสบดีที่ 13 กันยายน พ.ศ. 2544 จำนวน 150 คน การเก็บรวบรวมข้อมูลและเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ทีมวิจัยได้เก็บรวบรวมข้อมูลโดยการเข้าร่วมสังเกตภาคสนาม และสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informants) จากชุมชนในจังหวัดนครราชสีมาที่อยู่ในพื้นที่ครอบคลุมการส่งสัญญาณกระจายเสียงของสถานีวิทยุฯ แห่งประเทศไทยและทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องกับงานวิทยุชุมชน

นิยามศัพท์

ชุมชน หมายถึง ชุมชนในจังหวัดนครราชสีมาที่อยู่ในพื้นที่ครอบคลุมการส่งสัญญาณกระจายเสียงของสถานีวิทยุฯ แห่งประเทศไทย จังหวัดนครราชสีมา ระบบ เอฟ.เอ็ม 105.25 เมกะเฮิร์ตซ์ (MHz) จำนวน 9 อำเภอ 13

ตำบล คือ อำเภอเมือง ได้แก่ ชุมชนตำบล หัวทะเล ชุมชนตำบลพุดซา ชุมชนตำบล มะเร็ง อำเภอโนนสูง ได้แก่ ชุมชนตำบลบึง อำเภอสูงเนิน ได้แก่ ชุมชนตำบลโคราช อำเภอด่านขุนทด ได้แก่ ชุมชนตำบล บ้านเก่า ชุมชนตำบลโนนเมืองพัฒนา อำเภอ ขามทะเลสอ ได้แก่ ชุมชนตำบลพันดุง อำเภอ จักราช ได้แก่ ชุมชนตำบลหนองพลวง อำเภอ โชคชัย ได้แก่ ชุมชนตำบลท่าลาดขาว อำเภอ ปักธงชัย ได้แก่ ชุมชนตำบลเมืองปัก ชุมชน ตำบลสะแกกราช และอำเภอโนนไทย ได้แก่ ชุมชนตำบลคางพลู

วิทยุชุมชน หมายถึง รายการวิทยุชุมชนที่ออกอากาศ สถานีวิทยุฯ แห่งประเทศไทย จังหวัด นครราชสีมา ระบบ เอฟ.เอ็ม 105.25 MHz จำนวน 2 รายการ คือ รายการวิทยุชุมชน ของคนโคราชและรายการเสียงชุมชน

การมีส่วนร่วม หมายถึง ลักษณะการเข้าร่วมในวิทยุ ชุมชนของชุมชนจังหวัดนครราชสีมา เช่น การเข้าร่วมในฐานะเป็นผู้วางแผนและ กำหนดนโยบาย การเข้าร่วมในฐานะเป็นผู้ผลิตรายการ และการเข้าถึง เป็นต้น

โครงสร้างวิทยุชุมชน หมายถึง ระบบที่ประกอบด้วย โครงสร้างการเป็นเจ้าของ การบริหารจัดการ ระบบการควบคุม และระบบตลาดของวิทยุ ชุมชนจังหวัดนครราชสีมา

รูปแบบรายการ หมายถึง ลักษณะการนำเสนอรายการ ของรายการวิทยุชุมชนจังหวัดนครราชสีมา เช่น รายการพุดคุย รายการข่าว รายการ สารคดี รายการนิตยสารทางอากาศ รายการ อภิปราย และรายการเพลงหรือดนตรี เป็นต้น

เนื้อหารายการ หมายถึง ลักษณะของสารที่ปรากฏใน รายการวิทยุชุมชนจังหวัดนครราชสีมา เช่น เนื้อหาที่เป็นข้อมูลข่าวสารและความเป็นจริง อาทิ เนื้อหาเกี่ยวกับสังคม เนื้อหาเกี่ยวกับการศึกษา และเนื้อหาเกี่ยวกับท่องเที่ยว ฯลฯ เนื้อหาที่เป็นเรื่องความบันเทิง อาทิ เพลง และกีฬา ฯลฯ

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ผลการวิจัยสามารถนำมาใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาโครงสร้างการดำเนินงาน รูปแบบ และ เนื้อหารายการของวิทยุชุมชนให้มีความเหมาะสมและ สอดคล้องกับความต้องการของชุมชนต่อการมีส่วนร่วมในวิทยุชุมชน

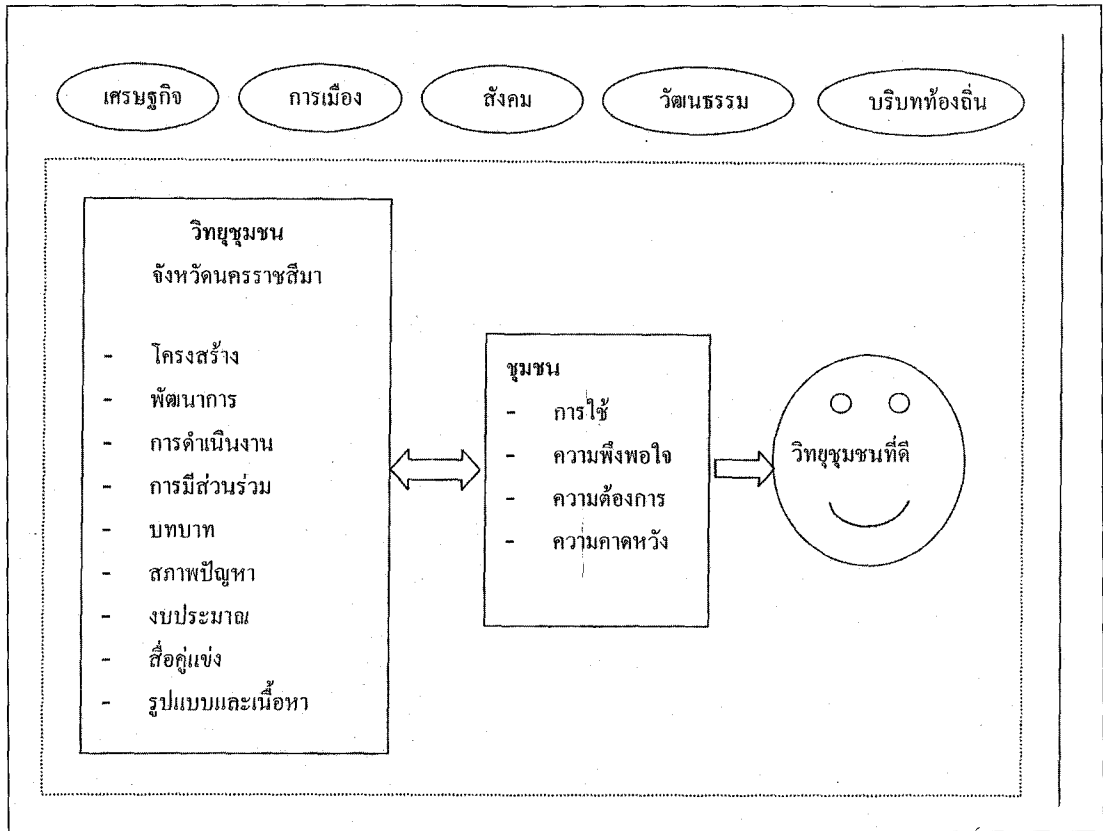
2. ผลจากการศึกษาวิจัยนำมาเป็นแนวทางในการ กำหนดรูปแบบการสื่อสารผ่านสื่อวิทยุกระจายเสียงให้ มีความสัมพันธ์กับวิถีและปัจจัยแวดล้อมของชุมชน รวมทั้งให้เป็นสื่อที่มีส่วนส่งเสริมและพัฒนาชุมชน อย่างแท้จริง

3. ผลจากการศึกษาวิจัยมีส่วนในการส่งเสริมและ พัฒนาคอนในชุมชนให้มีโอกาสได้ฝึกใช้ความรู้ ความ สามารถคิดเป็น รู้วิธีการนำภูมิปัญญาและศักยภาพที่มี อยู่มาใช้พัฒนาชุมชนโดยผ่านสื่อวิทยุชุมชน

4. ผลจากการศึกษาวิจัยสามารถนำไปเป็นแนวทาง ในการกระตุ้นให้ชุมชนเห็นความสำคัญของการเข้ามา มีส่วนร่วมในวิทยุชุมชนเพิ่มมากขึ้นอันจะเป็นการขยาย ผลให้กับวิทยุชุมชนในท้องถิ่นอื่นต่อไป

5. ผลการวิจัยครั้งนี้สามารถนำไปใช้เป็นแนวทาง ในการกำหนดนโยบายระดับชาติในเรื่องของการปฏิรูป สื่อเพื่อประชาชนและชุมชนต่อไป

กรอบแนวคิดในการวิจัย

ผลการวิจัย

1. ปัจจัยแวดล้อมของชุมชนจังหวัดนครราชสีมา และปัจจัยอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับวิถุชุมชน

จากการศึกษาพบว่า วัฒนธรรม และสังคมของ จังหวัดนครราชสีมา มีความหลากหลาย อันเกิดจาก กลุ่มชาติพันธุ์ที่อาศัยอยู่ในจังหวัดที่หลากหลาย และ ส่วนใหญ่ยังคงเป็นสังคมชนบทที่รับข่าวสารจากผู้มี อำนาจ นอกจากนี้ชุมชนส่วนหนึ่งมีความคิดว่า วิถุ ชุมชนไม่ใช่ของชุมชน เป็นเรื่องของรัฐมากกว่า และ ภายในชุมชนมีเครือข่ายการสื่อสารด้วยการรวมกลุ่ม และเป็นสังคมระบบอุปถัมภ์ ส่วนด้านการเมืองนั้น ในช่วงของการศึกษาวิจัย พบว่าพรรคชาติพัฒนา มี บทบาทสำคัญต่อการเมืองจังหวัดนครราชสีมา ในขณะที่ รัฐบาลในสมัยนั้น (นายชวน หลีกภัย เป็นนายก- รัฐมนตรี) มีนโยบายให้จัดทำโครงการนำร่องวิถุ ชุมชน และวิถุชุมชนเองเป็นสื่อเพื่อพัฒนาความรู้ ทางการเมือง ในส่วนของการดำเนินงานวิถุชุมชนนั้น

พบว่าการเมืองท้องถิ่นเข้ามาในลักษณะระบบอุปถัมภ์ บ้าง และพบว่าสื่อคู่แข่งของวิถุชุมชน คือ สื่อมวลชน อันได้แก่ สื่อวิทยุโทรทัศน์ สื่อวิทยุกระจายเสียง (รายการ อื่น และหรือสถานีวิทยุฯ อื่น) และสื่อหนังสือพิมพ์ สื่อพื้นบ้าน สื่อบุคคล รวมทั้งสื่อเฉพาะกิจ เป็นสื่อ คู่แข่งของวิถุชุมชนจังหวัดนครราชสีมาในระดับที่ แตกต่างกันไป และส่วนหนึ่งยังมีบทบาทในการเป็น สื่อสนับสนุนอีกด้วย ซึ่งปัจจัยต่างๆ รวมทั้งสื่อคู่แข่ง ข้างต้นมีผลต่อชุมชนจังหวัดนครราชสีมา และวิถุ ชุมชน

2. สถานภาพของวิถุชุมชนจังหวัดนครราชสีมา

พัฒนาการของวิถุชุมชนจังหวัดนครราชสีมา เริ่มต้นจากนโยบายรัฐ และดำเนินงานหน่วยงานรัฐ คือ กรมประชาสัมพันธ์ ซึ่งกำหนดกรอบการดำเนินงาน ส่วนหนึ่งไว้ให้สถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย (ในสังกัด) โดยสถานีวิทยุฯ แห่งประเทศไทย จังหวัด นครราชสีมาเป็นหนึ่งใน 19 สถานีนำร่อง เริ่มออก

อากาศรายการวิทยุชุมชนของคนโคราชตั้งแต่เดือนตุลาคม 2541 ต่อมาได้มีการเพิ่มเวลาออกอากาศ และร่วมกับเครือข่ายในจังหวัดผลิตรายการเสียงชุมชนเพิ่มเติม แต่ดำเนินงานได้ประมาณ 1 ปีครึ่งก็ถูกระงับรายการ เพราะมีปัญหาหลายด้าน อาทิ การบริหารจัดการ ภายในรายการเสียงชุมชนที่ไม่เป็นระบบ เพราะไม่มีการกำหนดบทบาท และการทำงานร่วมกันอย่างชัดเจน ปัญหาเกี่ยวกับตัวบุคคล อาทิ การขาดวินัย และประพฤติตนไม่เหมาะสม ความขัดแย้งภายใน และขาดทักษะ และความรู้เกี่ยวกับการจัดรายการ ฯลฯ โดยในช่วง พ.ศ. 2544 มีเฉพาะรายการวิทยุชุมชนของคนโคราชออกอากาศเวลา 11.00-12.00 น. 13.00-14.00 น. และเวลา 15.00-16.00 น. และยังคงดำเนินกิจกรรมวิทยุชุมชนสัญจรเป็นระยะ ๆ

สำหรับสภาพปัญหาของการดำเนินงานวิทยุชุมชนจังหวัดนครราชสีมา ตั้งแต่อดีต จนถึงปัจจุบัน พบว่ามีปัญหาหลายด้าน ได้แก่ ปัญหาเกี่ยวกับนโยบาย และกฎระเบียบจากส่วนกลาง อาทิ คุณสมบัติของนักจัดรายการวิทยุต้องได้ใบรับรองการเป็นผู้ประกาศจากกรมประชาสัมพันธ์ ซึ่งทำให้เกิดความลำบากแก่ประชาชนที่ต้องการเข้ามามีส่วนร่วมในระดับของผู้ดำเนินรายการ เป็นต้น ปัญหาด้านทรัพยากร (Resources) ทั้งด้านการเงิน บุคคล และเทคนิค ที่มีอย่างจำกัด ปัญหาด้านการดำเนินงาน อาทิ ปัญหาเกี่ยวกับการดำเนินงานภายในวิทยุชุมชน คือ ปัญหาเกี่ยวกับแผนงาน ปัญหาเกี่ยวกับการจัดรายการ ปัญหาด้านการจัดเก็บข้อมูล ปัญหาด้านการสำรวจและประเมินผลรายการ และปัญหาการขาดอิสระในการดำเนินงาน ปัญหาที่เป็นผลจากการดำเนินงานของวิทยุชุมชน คือ ปัญหาความไม่เข้าใจบทบาทของวิทยุชุมชนของหน่วยงานรัฐ และปัญหาการมีส่วนร่วมของภาคประชาชน ซึ่งแก่นของปัญหาส่วนหนึ่ง คือ โครงสร้างที่รัฐเป็นเจ้าของ มีการบริหารจัดการแบบราชการ มีการควบคุมแบบรัฐ และมีผู้มีส่วนร่วมส่วนใหญ่เป็นภาครัฐ จึงทำให้วิทยุชุมชนยังคงมีบทบาทหลักในการเป็นเครื่องมือถ่ายทอดข่าวสารของหน่วยงานท้องถิ่น โดยเฉพาะหน่วยงานรัฐ

3. โครงสร้างการดำเนินงานวิทยุชุมชนจังหวัดนครราชสีมา

3.1 โครงสร้างการดำเนินงาน วิทยุชุมชนจังหวัดนครราชสีมา มีโครงสร้างระบบรัฐ ที่รัฐเป็นเจ้าของ มีการบริหารแบบการบริหารราชการ จำแนกได้เป็น 3 ส่วนได้แก่ การบริหารและการจัดการ ส่วนกลาง ส่วนท้องถิ่น และการบริหารและจัดการของวิทยุชุมชนจังหวัดนครราชสีมาที่มีเป้าหมายเพื่อส่งเสริม และเผยแพร่ข่าวสาร ความรู้ต่างๆ รวมทั้งสร้างความเข้าใจอันดีระหว่างหน่วยงานรัฐกับประชาชน ฯลฯ โดยมีอาสาสมัครประชาสัมพันธ์ประจำหมู่บ้าน (อปม.) ทำหน้าที่เป็นนักประชาสัมพันธ์ การดำเนินงานมีการควบคุม 3 ระดับ คือ (1) การควบคุมระดับชาติ (2) การควบคุมระดับหน่วยงานส่วนท้องถิ่น หรือระดับสถานีซึ่งมีบทบาทในการควบคุมการปฏิบัติ (Operative Control) มากกว่าระดับอื่น เพราะมีการดำเนินงานโดยผู้มีอำนาจ (Authorities) โดยเฉพาะภาครัฐ ที่ทำการควบคุมทั้งในลักษณะของการเป็นคณะกรรมการที่ปรึกษา คณะกรรมการบริหารฯ คณะอนุกรรมการฯ คณะทำงานฯ (ของรายการวิทยุชุมชนของคนโคราช) และคณะกรรมการบริหาร และคณะทำงานด้านวิทยุ (ของรายการเสียงชุมชน) และ (3) การควบคุมระดับปัจเจกบุคคล

3.2 การดำเนินงานด้านการผลิตรายการ แหล่งข้อมูลที่ใช้ในการผลิตรายการวิทยุชุมชนส่วนใหญ่มาจากหน่วยงานรัฐในท้องถิ่น เช่น สำนักงานสาธารณสุขจังหวัด การศึกษาออกโรงเรียน เทศบาลจังหวัด นครราชสีมา สำนักงานประกันสังคมจังหวัด เป็นต้น นอกจากนี้การดำเนินงานด้านการผลิตรายการพบว่ามี การจัดกิจกรรม “วิทยุชุมชนสัญจร” ซึ่งเป็นการจัดรายการวิทยุออกสถานที่ของวิทยุชุมชนจังหวัดนครราชสีมา โดยการนำอุปกรณ์การส่งกระจายเสียงไปติดตั้งชั่วคราว ณ สถานที่ต่างๆ อาทิ หมู่บ้าน ตำบล โรงเรียน และมีผู้จัดรายการ ซึ่งเป็นเจ้าหน้าที่ของสถานีฯ ร่วมกับผู้ร่วมรายการซึ่งเป็นตัวแทนชาวบ้าน มาพูดคุยออกอากาศเรื่องใดเรื่องหนึ่ง เพื่อถ่ายทอด

รายการออกอากาศให้ชาวบ้านได้เห็นกันสด ๆ ซึ่งถือเป็นการประชาสัมพันธ์รายการวิทยุชุมชนให้ชาวบ้านในชุมชนได้ทราบไปด้วย

3.3 งบประมาณในการดำเนินงาน วิทยุชุมชนจังหวัดนครราชสีมาได้รับงบประมาณทางตรงจากกรมประชาสัมพันธ์ และหน่วยงานอื่น และงบประมาณแบบทางอ้อมในรูปของการจัดกิจกรรมจากหน่วยงานต่างๆ และเงินจากประธานคณะอนุกรรมการฯ ฯลฯ เข้ามาสนับสนุน แต่ก็ไม่เพียงพอต่อการดำเนินงาน

4. การวิเคราะห์รูปแบบและเนื้อหารายการวิทยุชุมชนจังหวัดนครราชสีมา

จากการวิจัยพบว่าวิทยุชุมชนจังหวัดนครราชสีมาให้ความสำคัญกับการนำเสนอรูปแบบรายการนิตยสารทางอากาศ ซึ่งเป็นรายการที่มีความหลากหลายทั้งสาระและวิธีการนำเสนอรวมอยู่ในรายการเดียว เช่น การสัมภาษณ์ การอภิปราย พูดคุยสลับเปิดเพลงสนทนา ข่าวสลับเพลง เป็นต้น และพบว่านำเสนอเนื้อหาที่เป็นข้อมูลข่าวสาร และความเป็นจริงที่เกี่ยวกับสังคมเป็นหลัก ในส่วนของเนื้อหาที่เป็นเรื่องความบันเทิงนั้นจะเป็นเนื้อหาเกี่ยวกับเพลง และกีฬา โดยให้ความสำคัญกับเนื้อหาภายในชุมชนมากที่สุด นอกจากนี้ ยังพบว่า การนำเสนอเนื้อหารายการไม่ได้ตอบสนองผู้ฟังส่วนใหญ่ โดยเฉพาะคนที่อยู่ในภาคการเกษตร (ซึ่งพบจากการศึกษาว่ากลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีอาชีพหลักคือ เกษตรกร) รวมทั้งบทบาทหลักของวิทยุชุมชนจังหวัดนครราชสีมา คือ การเป็นเครื่องมือถ่ายทอดข่าวสารของหน่วยงานท้องถิ่น โดยเฉพาะหน่วยงานภาครัฐและรัฐวิสาหกิจ (State Apparatus) และมีบทบาทที่เป็นการสื่อสารจากบนลงล่าง (Top-down) มากกว่าบทบาทที่เป็นการสื่อสารในแนวนอน (Horizontal) และการสื่อสารจากล่างขึ้นบน (Bottom-up)

โดยปัจจัยที่ก่อให้เกิดรูปแบบ เนื้อหารายการดังกล่าว ส่วนหนึ่งมีผลมาจากโครงสร้างการดำเนินงานที่ยังคงให้รัฐเป็นเจ้าของ และดูแล ควบคุมทั้งระดับ

ส่วนกลาง ส่วนภูมิภาค และส่วนท้องถิ่นหรือระดับสถานี ซึ่งทำให้ขณะที่ผลิตรายการผู้ดำเนินรายการซึ่งเป็นเจ้าหน้าที่ของรัฐ มีส่วนในการควบคุมเนื้อหา รายการด้วย รวมทั้งสัดส่วนของคณะกรรมการดำเนินงานที่พบว่ารายการวิทยุชุมชนของคนโคราชประกอบด้วยบุคคลที่มาจากภาครัฐในสัดส่วนที่สูงที่สุดจึงทำให้เนื้อหา รายการให้ความสำคัญกับเนื้อหาเกี่ยวกับสังคมซึ่งเป็นเนื้อหาที่นำเสนอภารกิจหน้าที่ ความเคลื่อนไหวหรือกิจกรรมใดๆ อันเป็นประโยชน์ต่อท้องถิ่น หรือเป็นการประชาสัมพันธ์หน่วยงาน ทั้งรัฐและรัฐวิสาหกิจ รวมทั้งองค์กรเอกชน เช่น สมาคม ชมรมกลุ่มต่างๆ

5. การศึกษาพลของการใช้ ความพึงพอใจ ความต้องการ และความคาดหวังของชุมชนในจังหวัดนครราชสีมาที่มีต่อวิทยุชุมชน

ผลจากการศึกษาในประเด็นการใช้ ความพึงพอใจ ความต้องการ และความคาดหวังของชุมชนในจังหวัดนครราชสีมาที่มีต่อวิทยุชุมชน พบว่า กลุ่มตัวอย่างซึ่งส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง อายุช่วงวัยกลางคน (36-45 ปี) การศึกษาอยู่ที่ระดับประถมศึกษา พื้นเพเป็นชาวนครราชสีมา และส่วนใหญ่ประกอบอาชีพด้านเกษตรกรรมเป็นหลัก ไม่มีอาชีพรอง มีรายได้เฉลี่ยอยู่ในระดับค่อนข้างต่ำ (2,001-4,000 ต่อเดือน) ส่วนใหญ่มีสื่อโทรทัศน์ครอบครอง และเปิดรับสื่อโทรทัศน์มากที่สุดเช่นกัน ในขณะที่ มีและเปิดรับสื่อวิทยุกระจายเสียงเป็นอันดับสอง (ในสัดส่วนที่ใกล้เคียง) ในการเปิดรับสื่อ นั้น พบว่า ชุมชนจังหวัดนครราชสีมาเปิดรับสื่อมวลชน คือ สื่อโทรทัศน์ และวิทยุกระจายเสียงมากที่สุด หอกระจายข่าวเป็นอันดับที่สอง และมีสื่อบุคคล เช่น กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน อบต. และเพื่อนบ้าน ฯลฯ เป็นกลุ่มอันดับสาม และการศึกษาพบว่า ส่วนใหญ่ไม่รู้จักวิทยุชุมชน สำหรับกลุ่มที่รู้จัก และฟังวิทยุชุมชนส่วนใหญ่เริ่มฟังวิทยุชุมชนเมื่อ 1-6 เดือนที่ผ่านมา โดยนิยมฟังที่บ้านเป็นส่วนใหญ่ และส่วนใหญ่เห็นว่าวิทยุชุมชนให้ประโยชน์พอสมควร รวมทั้งได้นำเอาความรู้ไปใช้ประโยชน์ โดยเนื้อหาที่นำไปใช้ประโยชน์ส่วนใหญ่เป็นเนื้อหาเกี่ยวกับสุขภาพ และ

พบว่าผู้ที่ฟังรายการวิทยุชุมชนส่วนใหญ่ไม่เคยติดต่อกับรายการ แต่ผู้ที่ติดต่อกับรายการจะติดต่อทางโทรศัพท์ (โทรศัพท์เข้ารายการ) และติดต่อเพื่อขอเพลงมากที่สุด ส่วนที่ขอให้เหตุผลว่าเพราะมีเนื้อหา น่าสนใจ ซึ่งเป็นเนื้อหาเกี่ยวกับชุมชนต่างๆ ส่วนใหญ่ชอบรูปแบบรายการพูดคุยมากที่สุด นอกจากนี้กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ต้องการให้เสนอรายการในช่วงเวลาเดิม คือ เวลา 11.00-12.00, 13.00-14.00, 14.00-15.00 น. ต้องการให้มีเนื้อหาเกี่ยวกับข่าวท้องถิ่นมากที่สุด และต้องการให้มีรูปแบบรายการที่มีความเป็นกันเองมากที่สุด รวมทั้งต้องการให้มีการจัดรายการต่อไป โดยมีความคาดหวังในระดับมากที่สุดที่วิทยุชุมชนจะเป็นสื่อที่ช่วยเหลือพวกเขาได้เวลามีปัญหาสำหรับความคาดหวังในระดับน้อย เป็นความคาดหวังที่มีต่อการเข้าไปมีส่วนร่วมในวิทยุชุมชนระดับต่างๆ รวมทั้งความหวังที่จะเข้าเป็นเจ้าของคลื่นความถี่วิทยุหรือขอจัดตั้งสถานีวิทยุกระจายเสียงของชุมชน

6. การวิเคราะห์การมีส่วนร่วมของชุมชนในวิทยุชุมชนจังหวัดนครราชสีมา

เนื่องจากคุณลักษณะที่สำคัญของวิทยุชุมชนคือเป็นวิทยุที่ต้องมีการมีส่วนร่วมจากประชาชน ผลการวิจัยในประเด็นการมีส่วนร่วมของชุมชนจังหวัดนครราชสีมาในวิทยุชุมชน พบว่า ในภาพกว้างนั้นชุมชนส่วนใหญ่มีส่วนร่วมในฐานะผู้รับสาร คือ เป็นเพียงผู้ฟัง และมีเพียงส่วนน้อยที่ได้เข้ามีส่วนร่วมในฐานะผู้ร่วมผลิตรายการ และมีส่วนร่วมในการตัดสินใจเกี่ยวกับการดำเนินงานวิทยุชุมชน รวมทั้งมีส่วนร่วมในฐานะผู้วางแผนและกำหนดนโยบาย แต่ก็มีชุมชนจำนวนหนึ่งที่มีส่วนร่วมในรายการ และมีส่วนร่วมในฐานะเป็นแหล่งข้อมูล ซึ่งชี้ให้เห็นว่าวิทยุชุมชนจังหวัดนครราชสีมาเปิดช่องทาง และโอกาสให้ชุมชนเข้ามีส่วนร่วมอย่างมาก โดยเฉพาะการมีส่วนร่วมในระดับสูง อันได้แก่ การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจเกี่ยวกับการดำเนินงานวิทยุชุมชน การมีส่วนร่วมในฐานะผู้วางแผนและกำหนดนโยบาย และการมีส่วนร่วมในฐานะผู้ร่วมผลิตรายการ

7. ปัจจัยที่ทำให้วิทยุชุมชนเป็นกลไกหนึ่งในการสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน

เนื่องจากวิทยุชุมชนมีฐานะเป็นสื่อท้องถิ่นที่ถูกคาดหวังว่า จะเป็นกลไกสำคัญในการสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชน ผลจากการศึกษาประเด็นนี้ได้มาจากการสัมภาษณ์บุคคลที่เกี่ยวข้องกับวิทยุชุมชนในการจัดประชุมเชิงปฏิบัติการ พบว่า ปัจจัยภายในที่เป็นปัจจัยเกี่ยวข้องโดยตรงต่อการดำเนินงานวิทยุชุมชนจังหวัดนครราชสีมา ซึ่งได้แก่ปัจจัยต่างๆ ดังนี้ (1) ควรมีงบประมาณสนับสนุนวิทยุชุมชนในการดำเนินงานอย่างเพียงพอ และเหมาะสม (2) ผู้มีส่วนร่วมในวิทยุชุมชนควรมีสำนึกดี (3) ควรมีการสนับสนุนวิทยุชุมชน จาก 3 ฝ่าย ได้แก่ ตัวแทนส่วนราชการ ตัวแทนชุมชน และนักวิชาการอย่างเหมาะสม (4) วิทยุชุมชนควรเป็นของชุมชน (5) วิทยุชุมชนต้องมีความเป็นกลาง และ (6) ผู้เกี่ยวข้องต้องให้ความสำคัญจริงจังในการพัฒนาวิทยุชุมชน ด้านปัจจัยเชิงนโยบายและเป้าหมายของวิทยุชุมชน มีดังนี้ (1) วิทยุชุมชนต้องเป็นสื่อกลางในการเรียนรู้ (2) วิทยุชุมชนต้องเป็นเครื่องมือในการรณรงค์สร้างความเข้าใจเรื่องวิทยุชุมชนให้กับชุมชน และกระตุ้นให้เกิดการมีส่วนร่วม รวมทั้งสามารถสร้างระบบเครือข่ายชุมชน (3) วิทยุชุมชนต้องเป็นกลไกในการกระตุ้นให้เกิดความสามัคคีในการพัฒนาด้านต่างๆ (4) วิทยุชุมชนต้องเป็นเวทีประชาคม (5) วิทยุชุมชนต้องตอบสนองความต้องการของชุมชน (6) วิทยุชุมชนต้องมีบทบาทในการไกล่เกลี่ยปัญหาภายในชุมชน (7) วิทยุชุมชนต้องส่งเสริมสินค้าชุมชน (8) วิทยุชุมชนต้องทะนุบำรุง ศิลปะและวัฒนธรรมชุมชน (9) วิทยุชุมชนสร้างงาน และความรับผิดชอบร่วมกันในชุมชน (10) วิทยุชุมชนต้องสร้างความเท่าเทียมกันในสังคม และ (11) วิทยุชุมชนต้องมีเป้าหมายในการส่งเสริมระบอบประชาธิปไตยให้กับชุมชน

การอภิปรายผลและข้อเสนอแนะ

จากกรอบแนวคิดของการวิจัย (Conceptual Framework) ที่มีวิจัยได้อภิปรายผลและกำหนดข้อเสนอนแนะ ดังนี้

1. เมื่อพิจารณากรอบแนวคิดเรื่องคุณลักษณะของการสื่อสารชุมชนที่ Berrigan F.J. (1979) ได้กำหนดไว้โดยพิจารณาร่วมกับแนวคิดเรื่องการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม (Participatory Communication) ที่ว่า สื่อชุมชนเป็นสื่อที่ชุมชนต้องเข้ามามีส่วนร่วม (Participates) ในหลายๆ บทบาท ไม่ว่าจะเป็นผู้วางแผน การใช้สื่อ ผู้ผลิต ผู้แสดง ฯลฯ สื่อชุมชนต้องเป็นสื่อที่แสดงออกของชุมชน มิใช่เป็นสื่อเพื่อชุมชน ซึ่งหมายความว่าตัวตนของชุมชนที่จะแสดงออกไปนั้น ต้องมาจากการกำหนดของชุมชนเอง มิใช่เป็นผู้อื่นมาทำให้ชุมชน จะเห็นได้ว่าวิทยุชุมชนจังหวัดนครราชสีมา ยังขาดคุณลักษณะสำคัญ ดังกล่าวข้างต้น แม้ส่วนหนึ่งนั้นจะปรากฏ แต่ไม่ชัดเจนนัก เช่น การมีส่วนร่วมซึ่งชุมชนต่าง ๆ ยังมีส่วนร่วมในฐานะผู้ฟังรายการเป็นหลัก ประกอบกับสัดส่วนของผู้มีส่วนร่วมในคณะกรรมการฯ และคณะทำงานฯ เป็นบุคคลที่มาจากภาครัฐมีมากที่สุด ซึ่งส่งผลไปถึงการกำหนดรูปแบบเนื้อหา ช่วงเวลาการออกอากาศของรายการ ที่สะท้อนให้เห็นว่าวิทยุชุมชนจังหวัดนครราชสีมา มีความสอดคล้องกับแนวคิดการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมส่วนหนึ่งเท่านั้น และยังคงอยู่ในระดับที่เบาบาง โดยเฉพาะประเด็นเป้าหมายของการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมที่กำหนดว่า

- (1) เพื่อกระตุ้นให้ชุมชนมองเห็นคุณค่าของตนเอง
- (2) เพื่อสร้างความมั่นใจ ให้เห็นคุณค่าความคิด และความเชื่อกับชาวบ้านที่เข้ามามีส่วนร่วม
- (3) เพื่อพิสูจน์ความเชื่อของชุมชนที่เคยคิดว่าตนเองไม่สามารถใช้เทคโนโลยีใหม่ที่ซับซ้อนได้
- (4) เพื่อสร้างทักษะในการสร้างสื่อให้กับชุมชน
- (5) เพื่อให้ชุมชนได้แสดงความรู้สึก ปัญหา วิธีการวิเคราะห์ปัญหา รวมทั้งวิธีการแก้ปัญหาจากทัศนคติของชุมชน
- (6) ช่วยยกระดับความมีสติและความรับผิดชอบให้กับทั้งในชุมชนหรือชุมชนอื่น ๆ เพื่อร่วมกันแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น และ
- (7) ช่วยเพิ่มสัดส่วนของการสร้างสื่อที่มีสาระให้แก่ชุมชนให้มีปริมาณเพิ่มมากขึ้น จึงทำให้วิทยุชุมชนจังหวัดนครราชสีมา ควรคำนึงถึงคุณลักษณะของการสื่อสารชุมชน และนำไปใช้เป็นแนวทางในการกำหนดเป้าหมายและหน้าที่ของวิทยุชุมชน เพื่อให้วิทยุชุมชนเป็นสื่อชุมชนอย่างแท้จริง

2. ในส่วนแนวคิดของวิทยุชุมชน และลักษณะวิทยุชุมชน ที่จุมพล รอดคำดี (2542) ได้เสนอเป็นหลักการ อาทิ วิทยุชุมชนต้องเกิดขึ้นจากความต้องการของชุมชน โดยถือหลักว่าคนส่วนใหญ่ แสดงความคิดเห็นความต้องการร่วมกัน และวิทยุชุมชนจะต้องเปิดโอกาสให้ประชาชนในชุมชนร่วมคิด ร่วมวางแผน ร่วมจัดรายการ และสามารถเข้าไปบริหาร จัดการ หรือเป็นผู้ปฏิบัติในสถานีได้ ดังที่ยูเนสโกได้เน้นว่า “Participatory radio means a radio station that self-managed by those participating in it” นอกจากนี้ การเปลี่ยนแปลงใด ๆ ในสื่อวิทยุให้เป็นไปตามแนวคิดและความต้องการของประชาชนในชุมชน โดยยึดหลักกระบวนการทางประชาธิปไตย

เมื่อนำข้อค้นพบมาเปรียบเทียบกับแนวคิดดังกล่าวข้างต้น พบว่า วิทยุชุมชนจังหวัดนครราชสีมา เกิดจากโครงการนำร่องของกรมประชาสัมพันธ์ ซึ่งไม่ได้เกิดจากความต้องการของชุมชน แต่อย่างไรก็ตามก็ได้เปิดโอกาสให้ประชาชนในชุมชนส่วนหนึ่งร่วมคิด ร่วมวางแผน ร่วมจัดรายการในบางส่วน และเมื่อนำประเด็นวิทยุชุมชนเป็นสื่อมวลชนตามแนวคิดประชาธิปไตย (Democratic Media) เพื่อประชาชน โดยประชาชน ของประชาชน กล่าวได้ว่า วิทยุชุมชนจังหวัดนครราชสีมา เป็นสื่อมวลชนตามแนวคิดประชาธิปไตยในระดับเพื่อประชาชน และโดยประชาชนบางส่วน ทั้งนี้เพราะโครงสร้างการเป็นเจ้าของที่รัฐ (กรมประชาสัมพันธ์) เป็นเจ้าของ และวิทยุชุมชนทั้ง 2 จังหวัดมีบทบาทตามทิศทางการไหลของข่าวสารจากบนลงล่าง

3. จากการศึกษาเรื่องการใช้ประโยชน์และความพึงพอใจในวิทยุชุมชนของชุมชนจังหวัดนครราชสีมา ที่พบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ชอบหรือพึงพอใจรายการวิทยุชุมชน โดยชอบเนื่องจากรายการมีเนื้อหาที่น่าสนใจมากที่สุด โดยเฉพาะเนื้อหาที่เกี่ยวกับชุมชนต่าง ๆ เนื้อหาเกี่ยวกับการเกษตร และเนื้อหาเกี่ยวกับสุขภาพ ซึ่งเมื่อพิจารณากับลักษณะทางประชากรของกลุ่มตัวอย่างของการวิจัยครั้งนี้ที่ส่วนใหญ่เป็นเพเป็นโคราช และเป็นเกษตรกร จึงเป็นไปได้ว่าเนื้อหาสารที่

พึงพอใจมากที่สุดย่อมเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับตัวเอง และสามารถนำไปใช้ประโยชน์ตามที่ตนต้องการได้ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดเรื่องการใช้และความพึงพอใจ (กาญจนา แก้วเทพ, 2541) ที่ว่า ผู้รับสารสนใจและมีความตั้งใจที่จะแสวงหาข่าวสารเพื่อนำมาใช้ประโยชน์ทางใดทางหนึ่ง เช่น เพื่ออาชีพการงานของตนเอง เป็นต้น เช่นเดียวกันหากพิจารณาจากความต้องการของชุมชนจังหวัดนครราชสีมาที่มีต่อวิทยุชุมชน ที่พบว่า ส่วนใหญ่อยากให้มีเนื้อหาเกี่ยวกับข่าวท้องถิ่นมากที่สุด รองลงมา เนื้อหาเกี่ยวกับชุมชน เนื้อหาเกี่ยวกับการเกษตร ตามลำดับ

4. ความคาดหวังที่ชุมชนมีต่อวิทยุชุมชน พบว่ามีประเด็นที่น่าสนใจคือกลุ่มตัวอย่างมีความคาดหวังต่อวิทยุชุมชนในระดับมาก คือ รายการวิทยุชุมชนสามารถช่วยเหลือเมื่อประสบภัยพิบัติต่างๆ รายการวิทยุชุมชนมีประโยชน์และเสริมสร้างความรู้ได้ รายการวิทยุชุมชนจะช่วยให้การประสานงานกับหน่วยงานที่รับผิดชอบได้ทันทีที่มีการร้องเรียน รายการวิทยุชุมชนจะเป็นสื่อกลางระหว่างประชาชนกับหน่วยงานภาครัฐ รายการวิทยุชุมชนจะสามารถก่อให้เกิดจิตสำนึกการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน รายการวิทยุชุมชนจะมีการบริหารงานที่โปร่งใส และรายการวิทยุชุมชนจะมีความเป็นกลางในการนำเสนอ ซึ่งพบว่ามีประเด็นความคาดหวังที่สอดคล้องกับงานวิจัยของ พิชญา รัตนพล (2540) ที่ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง พฤติกรรมการสื่อสาร ความคาดหวังผลประโยชน์ และความน่าเชื่อถือของรายการวิทยุเพื่อสังคม และชุมชน : ศึกษากรณีสถานีวิทยุชุมชน ที่พบว่ากลุ่มตัวอย่างมีระดับความคาดหวังต่อตนเองจากวิทยุชุมชน คือ ข่าวสารจากรายการของสถานีวิทยุชุมชนจะมีประโยชน์และเสริมสร้างความรู้ได้ รายการของสถานีวิทยุชุมชนสามารถช่วยเหลือเมื่อประสบปัญหาหรืออุบัติเหตุ รายการของสถานีวิทยุชุมชนจะช่วยเหลือเมื่อประสบปัญหาในการติดต่อกับหน่วยงานราชการ เมื่อทำสิ่งของสูญหายและเมื่อประสบอุบัติเหตุภายในที่พักอาศัย ส่วนความคาดหวังผลประโยชน์ต่อสังคมได้แก่ สถานีวิทยุชุมชนสามารถกระตุ้นให้เกิดจิตสำนึกด้านการช่วยเหลือซึ่งกันและกันของประชาชนมากที่สุด รองลงมา

คาดหวังว่าสถานีวิทยุชุมชนเป็นสื่อกลางระหว่างประชาชนกับหน่วยงานภาครัฐในการดำเนินงานประสานงานกรณีมีการร้องเรียน

นอกจากนี้ยังพบว่ากลุ่มตัวอย่าง มีความคาดหวังในระดับน้อยต่อวิทยุชุมชนในประเด็นดังนี้ หวังว่าจะได้รับเชิญให้เป็นคณะกรรมการวิทยุชุมชน หวังว่าจะสามารถเข้าไปมีส่วนร่วมได้ในทุกรูปแบบ หวังว่าจะสามารถเข้าไปดำเนินการวิทยุชุมชนที่เป็นของชุมชน โดยชุมชน เพื่อชุมชนโดยสมบูรณ์ได้ และหวังว่าจะเข้ามาเป็นเจ้าของคลื่นความถี่หรือขอจัดตั้งสถานีวิทยุกระจายเสียงของชุมชนได้

ซึ่งเมื่อนำมาวิเคราะห์ตามแนวทางทฤษฎีความคาดหวังจากสื่อ (ยุบล เบญจรงค์กิจ, 2542) ที่อธิบายพฤติกรรมผู้รับสารคล้ายแนวคิดการใช้ และความพึงพอใจ คือเน้นการใช้สื่อของผู้รับสารว่าเป็นพฤติกรรมที่เกิดขึ้นอย่างมีเป้าหมาย โดยเกิดจากแรงจูงใจ รวมทั้งการคาดคะเนผลประโยชน์ด้านต่างๆ ที่จะได้รับจากสื่อ แล้วจึงทำการเปิดรับสื่อ จากแนวคิดของทฤษฎีนี้ชี้ให้เห็นว่าความคาดหวังดังกล่าวข้างต้นถือเป็นแนวทางในการพัฒนาเนื้อหาและรูปแบบรายการวิทยุชุมชนให้สามารถตอบสนองความต้องการของชุมชนมากยิ่งขึ้นได้ อันจะส่งผลให้ชุมชนเข้าใจบทบาทหน้าที่ของสื่อกระจายเสียงนี้และเข้ามามีส่วนร่วมมากยิ่งขึ้นต่อไป

unaspu

ผลการศึกษางานวิจัยเป็นข้อมูลอีกส่วนหนึ่งที่ชี้ให้เห็นแนวทางที่ควรนำมาพิจารณาในการพัฒนาการดำเนินงานวิทยุชุมชน ในหลายประการ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องการดำเนินงานวิทยุชุมชนควรให้ความสำคัญกับการกำหนดสัดส่วนการเป็นคณะอนุกรรมการฯ / คณะทำงานฯ ควรอยู่ในปริมาณที่เหมาะสมคือมีภาคประชาชนในสัดส่วนที่เป็นธรรม รวมทั้งวิธีการคัดสรรตัวแทนชุมชนที่เข้ามามีส่วนร่วมต้องให้เป็นตัวแทนของชุมชนอย่างแท้จริง เพื่อให้การดำเนินงานไม่ถูกครอบงำ หรือใช้สื่อเพื่อหน่วยงานใดหน่วยงานหนึ่งเป็นหลัก ผู้มีส่วนร่วมในวิทยุชุมชนควรเป็นบุคคลที่มี

จิตสำนึกในการร่วมกันพัฒนาชุมชน และเสียสละอย่างแท้จริง เพราะเป็นงานที่ไม่มีค่าตอบแทน เป็นงานเพื่อส่วนรวมของชุมชนเป็นหลัก และเป็นงานที่ต้องทำอย่างต่อเนื่องสม่ำเสมอ การดำเนินงานวิทยุชุมชน ควรมีการสร้างความรู้ และความเข้าใจในวิทยุชุมชนต่อชุมชน โดยเฉพาะเรื่องสิทธิการสื่อสาร เพราะเมื่อเกิดความเข้าใจแล้วชุมชนจะสามารถนำมาเป็นสื่อกลางในการสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนได้ ควรกระตุ้นให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในวิทยุชุมชนมากขึ้น โดยกระตุ้นให้ชุมชนเกิดความตื่นตัว และต้องการมีส่วนร่วมในทุกระดับ นอกจากนี้วิทยุชุมชนยังเป็นสื่อที่สร้างระบบเครือข่ายชุมชนได้ง่าย เพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารระหว่างชุมชน และภายในชุมชน ในลักษณะการสื่อสารสองทางและมีทิศทางไหลของข่าวสารที่มาจากทุกทิศทาง อันจะทำให้เกิดการสื่อสารในชุมชนที่มีประสิทธิภาพ ซึ่งเป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่ทำให้ชุมชนเข้มแข็งต่อไปได้

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยในอนาคต

1) เนื่องจากพบว่าในช่วงเวลาของการวิจัยนี้เป็นช่วงเวลาที่มึนนักวิชาการทำวิจัยเกี่ยวกับวิทยุชุมชนจำนวนหนึ่งแต่แตกต่างกันตามพื้นที่โครงการนำร่องของกรมประชาสัมพันธ์ ดังนั้นเมื่อมีการรายงานผลการวิจัยในจำนวนดังกล่าวจึงควรมีการศึกษาข้อค้นพบของงานวิจัยเหล่านั้นเพื่อค้นหาความเหมือน และความต่างของข้อค้นพบในมิติต่างๆ เช่น บริบททางสังคมบนข้อสันนิษฐานที่ว่าพื้นที่ในแต่ละภูมิภาคมีลักษณะที่แตกต่างกันอันอาจจะทำให้วิทยุชุมชนมีลักษณะที่แตกต่างกัน

2) ต่อเนื่องจากข้อข้างต้น เมื่อพบว่ายังมีการศึกษาวิทยุชุมชนจังหวัดใด หรืออย่างน้อยภูมิภาคใดที่ขาดหายไป ควรมีการศึกษาเพื่อให้ได้ข้อมูลที่เป็นภาพรวมของทั้งประเทศ อันจะนำสู่การค้นพบรูปแบบ (model) วิทยุชุมชนที่เหมาะสมในแต่ละสภาพการณ์ของประเทศไทย

3) เนื่องจากการวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัย วิทยุชุมชนซึ่งเป็นโครงการนำร่องของกรมประชาสัมพันธ์ ดังนั้นเพื่อให้ได้แนวทางที่เป็นรูปธรรมสำหรับการพัฒนาให้เป็นวิทยุชุมชนอย่างแท้จริง จึงควรวิจัยเชิงทดลองทำวิทยุชุมชนแบบเต็มรูปแบบตามสื่อประชาธิปไตย กล่าวคือ วิทยุชุมชนของประชาชนโดยประชาชน และเพื่อประชาชน โดยทำการวิจัยในลักษณะให้คลื่นความถี่กับชุมชน และให้ชุมชนบริหารจัดการเอง และกระจายโครงการวิจัยให้ครอบคลุมทุกภูมิภาคของประเทศไทยซึ่งจะทำให้ได้ข้อค้นพบที่อาจมีความเหมือน และหรือความแตกต่างระหว่างพื้นที่แต่ละแห่ง

4) นอกจากการวิจัยเชิงทดลองเกี่ยวกับวิทยุชุมชนแล้ว ควรมีการวิจัยเชิงทดลองเกี่ยวกับโทรทัศน์ชุมชนด้วย ซึ่งนอกจากคุณลักษณะของสื่อที่ให้ผู้เปิดรับสื่อได้เห็นทั้งภาพ และได้ยินเสียง ประกอบกับในขั้นตอนการผลิตนั้นเมื่อเปรียบเทียบกับวิทยุกระจายเสียงแล้ว วิทยุโทรทัศน์มีความซับซ้อนมากกว่า และการศึกษายังพบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เปิดรับสื่อโทรทัศน์ ดังนั้นสื่อโทรทัศน์จึงอาจเป็นสื่อหนึ่งที่ตอบสนองความต้องการ และความสนใจของชุมชนได้

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

หนังสือ

- กาญจนา แก้วเทพ. *สื่อสารมวลชน : ทฤษฎีและแนวทางการศึกษา*. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ภาพพิมพ์, 2541.
- กาญจนา แก้วเทพ, กำจร หลุยยะพงศ์, รุจิรา สุภาษา และวีรพงษ์ พลนิกรกิจ. *สื่อเพื่อชุมชนการประมวลองค์ความรู้*. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2543.
- จุมพล รอดคำดี. *วิทยุชุมชน เพื่อประชาชน โดยประชาชน ของประชาชน. ใน วิทยุชุมชนการปฏิรูปสื่อเพื่อสังคม*. หน้า 31-34. กรุงเทพฯ, 2542.
- พิชญา รัตนพล. *พฤติกรรมกรรมการสื่อสาร ความคาดหวังผลประโยชน์ และความน่าเชื่อถือของรายการวิทยุเพื่อสังคมและชุมชน : ศึกษากรณีสถานีวิทยุชุมชน. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ สาขาวิชาการประชาสัมพันธ์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2540.*
- ยุบล เบ็ญจรงค์กิจ. *การวิเคราะห์ผู้รับสาร*. กรุงเทพฯ : ภาควิชาการประชาสัมพันธ์ คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2542.
- วิเชียร เกตุสิงห์. *คู่มือการวิจัย การวิจัยเชิงปฏิบัติ*. กรุงเทพฯ : [ม.ป.พ.], 2534.
- สุภาพร โพธิ์แก้ว และคณะ. *การสื่อสารมวลชนเบื้องต้น*. คณะนิเทศศาสตร์ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2541.
- สุรินทร์ แปลงประสพโชค. *การทดลองจัดวิทยุกระจายเสียงชุมชนสำหรับชุมชนชนบทในเขตชานเมืองจังหวัดจันทบุรี. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ สาขาวิชาการประชาสัมพันธ์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2534.*
- หอการค้าจังหวัดนครราชสีมา. *รายงานประจำปี 2536*. นครราชสีมา : หอการค้าจังหวัด, 2537.
- อุบลรัตน์ ศิริยุตต์. *สื่อมวลชนในยุคปฏิรูป*. กรุงเทพฯ : โครงการจัดพิมพ์คปไฟ, 2545.

เอกสารอื่นๆ

- ปกครองจังหวัด. *บัญชีจำนวนหมู่บ้าน ตำบล กิ่งอำเภอ จังหวัดนครราชสีมา*. นครราชสีมา : จังหวัดนครราชสีมา, 2542. (อัดสำเนา)
- มหาดไทย, กระทรวง. *ข้อมูลสถิติสำคัญจังหวัดนครราชสีมา*. 2542. [ออนไลน์]. ได้จาก : <http://www.moi.go.th/province/321.htm>
- สถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทยจังหวัดนครราชสีมา *เอกสารประชาสัมพันธ์ 33 ปี สวท. นครราชสีมา พ.ศ. 2542 มุ่งสู่ชุมชน*, 2542.

ภาษาอังกฤษ

Baran, Stanley J. and Davis, Dennis. K., *Mass communication theory : foundations, ferment, and future*. Belmont, C.A. : Wadsworth, 1995.

Berrigan, Frances J., *Community communication the role of community media in development*. Paris : Unesco, 1981.

Holsti, Ole R., *Content analysis for the social sciences and humanities*. California : Menlo Park, 1969.

McQuail, Denis. *Mass communication theory: an introduction*. 3rd ed. London : Sage, 1994.

National Community Radio Forum. *About NCRF*. 2001. [on-line]. Available: <http://www.sn.apc.org/ncrf/about.htm>

Partidge, Simon. *Not the BBC/IBA: the case for community radio*. London : Comedia Publishing Group, 1982.

Seneviratne, Kalinga. Giving a Voice to the Voiceless: Community Radio in Australia. *Media Asia*. 20 (1993) : 69.